

# توانمندسازی اقتصادی دختران و زنان جوان در کشورهای آفریقایی، آمریکای لاتین و حوزه دریای کارائیب

عیسی صفوی: دانشجوی دکتری سلامت و رفاه اجتماعی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی eisa\_sm@yahoo.com

بهار ضمیران\*: دانشجوی دکتری سلامت و رفاه اجتماعی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی Bahar5121@yahoo.com

معصومه معارف وند: عضو هیئت علمی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی arammaref@gmail.com

ملیحه عرشی: عضو هیئت علمی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی marshisw@yahoo.com

واژگان کلیدی

توانمندسازی اقتصادی

زنان جوان

دختران نوجوان

## چکیده

**مقدمه:** مطالعات جهانی نشان می‌دهند که زنان بیشتر از مردان در معرض فقر و متعاقب آن بیشتر در خطر آسیب‌های اجتماعی و کاهش سطح سلامتی می‌باشند. به‌ویژه دختران نوجوان و زنان جوان به دلیل دسترسی کمتر به آموزش، حمایت، سرمایه اقتصادی و مهارت‌های لازم برای ارتقای وضعیت اقتصادی خود آسیب پذیرترند. در این مقاله استراتژی‌های توانمندسازی دختران و زنان جوان که در آفریقا و آمریکای لاتین انجام شده، مرور و مقایسه شده‌اند.

**منابع:** در این مطالعه مروری، مقالات و گزارش‌های ارائه شده در سایت بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول، موسسه (AGALI)، مرکز بانک جهانی فقر و گروه جنسیتی آمریکا و منطقه کارائیب<sup>۲</sup> و استراتژی‌های بکار گرفته شده در بیست و سه پروژه توانمندسازی در بیست و چهار کشور، مرور، تحلیل، دسته‌بندی و مقایسه شدند.

**روش:** این مطالعه با شیوه مرور نظام‌مند منابع، هفت استراتژی توانمندسازی شامل استراتژی‌های ارائه خدمات مالی، اشتغال و مهارت‌های زندگی و حمایت اجتماعی در آفریقا و استراتژی‌های مدل برابری جنسیتی، توانمندسازی زنان در حوزه کشاورزی، افزایش کسب درآمد زنان، فعال‌سازی بازار کار زنان در آمریکای جنوبی و دریای کارائیب استخراج شد.

**بحث و نتیجه‌گیری:** بکار گرفتن استراتژی‌های متنوع با توجه مقتضیات و عوامل فرهنگی، اجتماعی و جغرافیایی متفاوت، احتمال موفقیت برنامه‌های توانمندسازی را افزایش می‌دهد.

\* نویسنده مسئول

نوع مطالعه: مروری

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۹/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۱/۱۲

1 The Adolescent Girls' Advocacy and Leadership Initiative

2 World Bank-Poverty-Inequality and Gender Group America and the Caribbean Region

عیسی صفوی، بهار ضمیران، معصومه معارف وند، ملیحه عرشی. توانمندسازی اقتصادی دختران و زنان جوان در کشورهای آفریقایی، آمریکای لاتین و حوزه دریای کارائیب. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۱۳۹۳؛

۳ (۴): ۱۲-۳

نحوه استناد به مقاله:

# Economic Empowerment of Young Women and Girls in Africa and Latin America and Caribbean

**Eisa Safavi:** PHD student of health & social welfare university of Social welfare and Rehabilitation science

**Bahar Zamiran\*:** PHD student of health & social welfare university of Social welfare and Rehabilitation science  
Bahar5121@yahoo.com

**Masoomeh Maarefvand:** Ph.D. of Social Work University of Social Welfare and Rehabilitation sciences. Department of Social Work

**Maliheh Arshi:** Ph.D. of Social Work University of Social Welfare and Rehabilitation sciences. Department of Social Work

## Abstract

**Introduction:** International studies show that women are at risk of poverty, social disadvantage and reduction of their health more than men. In particular teenage girls and young women due to less access to education, advocacy, economic capital and skills to improve their economic status are more vulnerable. In this paper, reviewed and compared strategies for empowering girls and young women in Africa and Latin America.

**Source:** This study done with systematic review articles method. The World Bank, the International Monetary Fund Institute reports, The Adolescent Girls' Advocacy and Leadership Initiative (AGALI) and world bank- poverty- inequality and gender group America and the Caribbean Region was assayed. 23 projects of empowerment strategies used in 24 countries and reviewed, analyzed, classified and compared.

**Methods:** Seven strategies were extracted. These strategies includes: financial services, employment and life skills and social protection in Africa and gender equality strategies, women empowerment in agriculture, increase of women income and activation of women labour in Latin America and the Caribbean were extracted.

**Conclusions:** Using of different strategies according to the needs and cultural factors, social and geographic items Recommended.

## Keywords

Economic Empowerment

Young Women

Young Girls

\*Corresponding Author  
Study Type: Case study  
Received: 03 Nov 2014  
Accepted: 01 Feb 2015

Please cite this article as follows:

Safavi E, Zamiran B, Maarefvand M, Arshi M. Economic Empowerment of Young Women and Girls in Africa and Latin America and Caribbean. Quarterly journal of social work. 2014; 3 (4); 3-12

## مقدمه

مطالعات نشان می‌دهد که زنان بیش از مردان در معرض فقر و تبعیض جنسیتی قرار دارند. این مسئله به این دلیل است که زنان از قابلیت‌ها و امکانات لازم برای توانمندی و کاهش فقر برخوردار نیستند. وجود موانع و محدودیت‌های فراوان بر سر راه تغییر و تحول پایگاه اقتصادی و اجتماعی زنان متأثر از عوامل فرهنگی و حقوقی، هرگونه تلاشی را برای از بین بردن فقر با مشکل مواجه ساخته است. همچنین زنان از قابلیت‌ها و امکانات برای کاهش فقر، محرومند. نگرانی از پیوستن جمعی از زنان به گروه «فقیرترین فقرا» سبب طرح رویکردهای متفاوتی از جمله توانمندسازی زنان شده است. به گونه‌ای که سازمان ملل توانمندسازی زنان در سطح گسترده را به عنوان یکی از اهداف کلیدی اعلامیه هزاره سوم اعلام کرده است (Abdul Rashid Khan & Zainab Bibi, 2011). در جهان کنونی، رسیدن به اهداف توسعه بدون بهره‌گیری از ذخیره عظیم نیمی از پیکره جامعه یعنی زنان امری غیر ممکن است. به عبارت دیگر، یکی از شاخص‌های نوسازی اقتصاد ملی و توسعه اجتماعی، مشارکت زنان و نحوه ایفای نقش آنان در ساختارهای اقتصادی است. با وجود این، هنوز در جوامع مختلف به دلایل گوناگون فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، تعادل مطلوب و قابل قبولی در مشارکت عادلانه زنان در توسعه و بروز خلاقیت‌ها و استعدادهاى آنان برقرار نشده است (Austrian, K, 2012). توانمندسازی فرآیند چندبعدی دسترسی و کنترل افراد به منابع قدرت برای افزایش سرمایه‌ها و ظرفیت‌های فردی و گروهی به سمت انتخاب‌های هدفمند است (Assad, M & Bruce, J, 1997). نظریه توانمندسازی که توسط سوزان لانگه از کارشناسان زن آفریقایی براساس نوشته‌های محققان جهان سوم مطرح شده است، زنان را بر کنترل بیش‌تر بر جنبه‌های زندگی خود تشویق می‌کند. همچنین توانمندسازی یعنی این که مردم باید به سطحی از توسعه فردی دست یابند که به آن‌ها امکان انتخاب بر اساس خواسته‌های خود را بدهد. در واقع توانمندسازی فرآیند تغییر عقاید درونی افراد است (همان). براساس تعاریف مؤسسه آگالی یک دختر نوجوان وقتی از نظر اقتصادی توانمند شده است که هم بتواند توانایی ارتقای وضعیت اقتصادی را بدست آورد و هم قدرت تصمیم‌سازی و عملکرد مالی را داشته باشد. برای کمک به این افراد جهت دستیابی به این دستاوردها، برنامه‌ها باید فاکتورهای متعددی، که دختران نوجوان را احاطه کرده است، مدنظر داشته باشند (Amin, S, 2011). توانمندسازی اقتصادی به عنوان فرآیندی چند بعدی و بهم پیوسته تغییر در روابط قدرت تعریف شده است که قادر است با گسترش انتخاب‌های فرد در زندگی، مؤلفه‌های روانشناختی زنان، سلامتی و بهداشت زنان و خانواده‌های آنان، مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی زنان و کنترل آنان بر منابع را بهبود دهد (Amin, S et all, 1998, pp 185-200). توانمندسازی دارای ابعاد مختلفی از جمله ابعاد اجتماعی، فردی و روانشناختی، حقوق و قانونی و اقتصادی است. یکی از ابعاد مهم آن، توانمندسازی اقتصادی با هدف ایجاد اشتغال پایدار و افزایش درآمد خانوارها و بالطبع، کاهش فقر آنان می‌باشد، زیرا وضع اشتغال از جهت‌های متعددی می‌تواند بر فقر و ابعاد آن تأثیرگذار باشد. در «رویکرد توانمندسازی زنان»، توانمندسازی فرآیندی است که طی آن زنان قادر می‌شوند اتکاء به نفس خود را افزایش دهند، حق مستقل برای انتخاب کسب کنند، خود را ساماندهی و منابعی را کنترل کنند. این مجموعه به آن‌ها برای کاهش فقر، حذف فرودستی و تحول‌های نهایی کمک خواهد کرد (Ashburn, K & Warner, A 2010). در بحث حقوق بشر و توسعه، توانمندسازی زنان از جمله نگرانی‌های ساختاری محسوب می‌شود (Bowden, S&O. Zoe, 1997, pp5-3). وقتی کشوری می‌خواهد بر موانع مرتبط با فقر و توسعه غلبه کند، موضوع توانمندسازی و مشارکت زنان گامی لازم برای قرار گرفتن در مسیر توسعه انسانی و مدیریت استعدادها، اهداف توسعه هزاره و اهداف معتبر جهانی محسوب می‌شود (Bandiera, et all, 2012). از اینرو توانمندسازی زنان از مباحث حائز اهمیت در هر جامعه روبه رشد می‌باشد. در سایت انجمن ملی زنان کارآفرین در تعریف توانمندسازی، پنج بخش عمده آمده است که عبارت‌اند از: احساس ارزش داشتن، حق مالکیت و تصمیم‌گیری، حق دسترسی به فرصت‌ها و منابع، حق کنترل زندگی خود در داخل و بیرون از خانه، قدرت تأثیرگذاری بر جریان تغییرات اجتماعی برای به وجود آوردن نظام عادلانه‌تر اقتصادی اجتماعی در محدوده ملی و جهانی.

یکی از مهمترین راهکارها برای از بین بردن فقرزنان، توانمندسازی آنهاست که راهی برای هدایت زنان به سوی فعالیت‌های تولیدی و درآمدزاست (Booz & Company, 2012). با توجه به هنجارهای اجتماعی نوین نیز بین کار زنان

و مسئولیت‌های خانوادگی تعادل وجود ندارد. حتی هنوز هم در مناطق روستایی نشانه‌هایی از شکاف معنی‌دار جنسیتی وجود دارد. خانواده‌های کم درآمد و برخی از گروه‌های قومی بیشتر درگیر این شکاف هستند (Coalition for Adolescent Girls, 2013). در سراسر منطقه، مردم بومی بزرگترین فقر و نابرابری جنسیتی را تجربه می‌کنند (Chide, Garcia-Verdi & Muñoz-Bordet, 2011). زنان بومی بنا به قومیت و همچنین جنسیت خود در معرض محرومیت از برابری جنسیتی قرار دارند (WorldBank, 2007). این تهدید از طریق دسترسی به آموزش، بهداشت و سایر خدمات اجتماعی قابل تبدیل به فرصتی برای جمع‌آوری ثروت برای زنان می‌باشد (Constantina, S. R., 1990). در جایی شکاف جنسی محدود به سرمایه انسانی، دارایی‌های فیزیکی و تفاوت‌های جنسیتی باقی مانده است؛ که دختران و متعاقب آن زنان ظرفیت بسیار کمتری برای تبدیل انتخاب‌های شخصی به نتایج مورد نظر خود دارند (Deere, Carmen Diana et all, 2009). کشورهای آمریکای لاتین و کارائیب از طریق آموزش، بهداشت و دیگر خدمات اجتماعی و مالی موفق به گسترش قابل ملاحظه‌ای در ساختارهای محوری پیشرفت زنان شده‌اند. بیشتر کشورها در کوتاه مدت موفق به ثبت نام ابتدایی همگانی برای دختران شده‌اند. شکاف جنسیتی در چندین کشور، به شکل چشمگیری کاهش یافته است، به گونه‌ای که دختران در ثبت نام مدارس آموزش و پرورش و تحصیلات تکمیلی پیشی گرفته‌اند (Deere Carmen Diana & Magdalena Leon, 2003, pp, 925-947). زنان در آرزوی کسب توانایی یک صدا در جامعه و حق مشارکت در فعالیت‌های سیاسی رسمی، و پرداختن به عمل جمعی و انجمن‌ها هستند (World Development Report, 2012). در تحقیقات انجام شده شواهد تجربی از اثرات مثبت سرمایه‌گذاری در این مسیر، بر رفتار آن‌ها دیده شده است (World Bank, 2008). کشورهای آمریکایی لاتین به ویژه در تصویب موافقت‌نامه‌های حقوقی بین المللی پیشرفت کرده‌اند و سیاست‌هایی برای ترویج برابری جنسیتی تصویب نموده‌اند. اعلامیه و برنامه اقدام و کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان (CEDAW)، کمیسیون اقتصادی آمریکا لاتین و کارائیب (ECLAC)، از جمله این مصوبات می‌باشند. اجماع برازیلیا در سال ۲۰۱۰، یک طرح بلند پروازانه، به منظور مشارکت نهادهای دولتی درگیر در مسائل مربوط به زنان با منابع و وضعیت سطح بالا می‌باشد، که برای تولید سیاست‌های حساس به جنسیت در سطوح ملی و محلی طراحی شده است. در حال حاضر قوانین اساسی بسیاری در کشورهای آمریکای لاتین، در جهت تضمین برابری حقوق، حقوق مالکیت و ارث برابر در حال تصویب است. به نظر می‌رسد این پروژه‌ها در قاره‌های دیگر مورد آزمون واقع نشده است. چنین می‌نماید که این عدم آزمون در قاره‌های دیگر، می‌تواند نوعی خلاء

یا فقدان در این زمینه تعریف شود. بدیهی است که محققان با معرفی این پروژه‌ها و ارزیابی آن‌ها، گامی موثر در اجرای این پروژه‌ها در دیگر قاره‌ها خواهند برداشت. انتخاب این پژوهش عطف به کسب تجربه‌های مفید و کاربردی در کشورهای حوزه آمریکا و آفریقا می‌باشد. اینکه این دو قاره مورد بررسی قرار گرفتند، به تعداد پروژه‌های انجام شده در این نواحی برمی‌گردد. حجم پروژه‌های انجام شده در این دو قاره و ارزیابی آن‌ها توسط کارشناسان سازمان ملل، این فرصت را برای کسب تجربه از آن‌ها فراهم کرده است. تعداد مقتضی پروژه‌ها، انتخاب و ضرورت پژوهش، به شکل مرور سیستماتیک را گوشزد نمود. پژوهش حاضر بر آن است تا با بررسی پروژه‌های انجام یافته در آفریقا، آمریکای لاتین و حوزه دریای کارائیب، ضمن استفاده از تجربه‌های آن‌ها به نقاط ضعف و قوت آن‌ها دست یابد. به تعبیری شاید بتوان گفت خلاء تجربه‌ی لازم در کشورمان، در این حوزه (توانمندسازی اقتصادی زنان جوان)، ضرورت استفاده از تجربیات بین المللی را دو چندان می‌کند. با توجه به عدم وجود پروژه‌های مدون و مستند توانمندسازی اقتصادی زنان نوجوان و جوان در ایران، استفاده از تجارب بین المللی و منطقه‌ای که مورد تایید مراکز معتبر باشد در این راستا کارگشا و کمک کننده خواهد بود. یک مطالعه در زاغه ایبریا (Iberia) نایروبی کنیا نشان داد که تنها ۵۰ درصد از دختران در محله خود دوستانی داشتند، در مقایسه با پسران که ۷۰ درصد دارای دوست بودند (World Bank, 2010). تقویت شبکه‌های اجتماعی دختران نوجوان می‌تواند موجب کاهش آسیب‌پذیری آن‌ها در حیطه‌های بهداشتی و اقتصادی بشود (Austrian, K., 2012). زنان تقریباً دو برابر زمان صرف کار در خانه، پنج برابر زمان برای

مراقبت از کودکان، و حدود نیم ساعت در بازار کار می‌کنند (Assad, M & Bruce, J, 1997). درصد احتمال فقیر بودن زنان بومی در دولت بولیوی (۷۴/۵) در مقایسه با ۵۰/۸ (درصد برای زنان غیر بومی) بیشتر می‌باشد (www.girleffect.org, 2013). در پرو، دختران بومی در پیشرفت تحصیلی پشت سر پسران قرار دارند. این تاخیر در حالی است

که در میان غیر بومیان، پسران از دختران عقب‌تر هستند (Golan, 2013). در گواتمالا، نرخ سواد برای مردان بومی (۱۵ سال به بالا) ۷۲ درصد در مقایسه با تنها ۳۸ درصد برای زنان بومی هم سن و سال می‌باشد (World Bank, 2011). در اکوادور، زنان غیر بومی سه برابر بیشتر از خدمات آزمایشگاهی و درمانی بهره‌مند می‌شوند. زایمان در خانه برای زنان بومی ۶۸ درصد در مقایسه با ۲۰ درصد برای مادران غیر بومی است. این نسبت در گواتمالا، ۲۷ درصد بومی و ۱۸ درصد غیر بومی است (همان).

## روش

در این بررسی با استفاده از کلمات کلیدی Empowerment, Economic Empowerment, Empowerment adolescent girl در بانک‌های اطلاعاتی معتبر شامل Cochrane Database, EBSCO, PubMed به جستجوی **نظام‌مند** مقالات موجود پرداخته شد. همچنین با استفاده از کلمات فارسی «توانمندسازی»، «توانمندسازی اقتصادی» و «توانمندسازی اقتصادی زنان»، در منابع فارسی، شامل بانک اطلاعات مقالات علوم پزشکی (ایران مدکس) و پایگاه اطلاعات علمی (SID) به جستجو پرداخته شد. در این مرحله در سایت بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و موسسه آگالی ۱ تعداد ۲۴ پروژه شناسایی شد. در مرحله بعد خلاصه‌ی علمی مقالات انتخابی، وارد بانک اطلاعاتی مقاله شدند. سپس با هدف تفکیک نتایج و حذف موارد غیر مرتبط، جستجوهای محدودتری انجام شد. پس از حذف موارد تکراری در بانک‌ها، به مرور خلاصه‌ی پروژه‌های باقی مانده که شامل ۲۴ پروژه بود و همچنین بررسی فهرست مراجع مقالات به دست آمده و مقالات نویسندگان مطرح در این زمینه پرداخته شد. در مرحله‌ی بعد متن ۲۴ پروژه به دست آمده بررسی شد و پس از بررسی نتایج آنان و حذف مجدد موارد غیر مرتبط، در نهایت، ۲۴ پروژه به زبان انگلیسی که امکان استخراج اجزای اصلی یک ارتباط آموزشی از آن‌ها وجود داشت، برای بررسی نهایی مورد استفاده قرار گرفت. بررسی‌ها در بانک‌های اطلاعاتی فارسی، صرفاً منجر به دست‌یابی به مطالعاتی شد که به ارزیابی اپیدمیولوژیکی موارد توانمندسازی زنان به شکل بررسی توانمندسازی زنان و توانمندسازی زنان در بخش‌های مختلف پرداخته‌اند. با بررسی‌های انجام شده، مداخله‌ی مشخصی که با هدف توانمندسازی اقتصادی زنان جوان انجام شده باشد یافت نشد.

**معیارهای ورود به مطالعه:** - هدف پروژه توانمندسازی اقتصادی و گروه هدف پروژه دختران و زنان جوان باشند. - پروژه در محدوده جغرافیایی مورد نظر انجام گرفته باشد (آفریقا، آمریکای جنوبی و حوزه کارائیب). - پروژه خاتمه یافته باشد. - گزارش پروژه به تأیید حامی یا تأمین کننده اعتبار آن رسیده باشد.

**معیارهای خروج از مطالعه:** مقالات و پروژه‌های بود که اثربخشی و ارزیابی مداخلات توانمندسازی اقتصادی زنان جوان مورد بررسی قرار نگرفته بود. کلیه‌ی مقالات دارای معیارهای ورودی مورد بررسی قرار گرفتند و با مرور، تحلیل و دسته‌بندی مداخلات انجام شده، میزان اثربخشی این اقدامات ارزیابی شد.

پیامدهای قابل اندازه‌گیری به تناسب فرایند اجرای پروژه، استراتژی‌های توانمندسازی، مشخصات گروه هدف شامل بازپرداخت وام، درآمد بالاتر، پس‌انداز بیشتر، داشتن تعداد بیشتری حساب پس‌انداز در بانک و مزیت داشتن یک گروه برای پس‌انداز در جهت ارتقای حمایت‌های اجتماعی، افزایش مهارت بودجه‌بندی، تلاش برای بازگشایی حساب بانکی، افزایش خودآگاهی، آگاهی در خصوص حقوق بشر، ایدز و بهداشت باروری و تغذیه، افزایش اعتماد به نفس در دختران و اعتماد به توانایی‌های خودشان و افزایش سطح شمول اجتماعی آن‌ها، افزایش آمار اشتغال، افزایش درآمدها، استقلال اقتصادی، کمک به خانواده و مورد احترام بودن، ارتقای سطح آموزش دختران، تأخیر در ازدواج زودرس و کاهش مرگ و میر، افزایش رفاه اقتصادی و توانمندی مانند افزایش ارزش‌های خانوادگی، توانایی بیشتری برای بازپرداخت بدهی‌ها و تأمین نیازهای اولیه خانواده، کاهش خشونت تجربه شده توسط زنان، افزایش سطح مراقبت‌های بهداشتی در خصوص پیشگیری از ایدز، افزایش مشارکت و فعالیت زنان در تصمیم‌گیری‌ها

گزارش) وارد مطالعه شدند. کلیه پروژه‌ها مورد مرور، تحلیل و دسته‌بندی قرار گرفت و پیامدهای قابل اندازه‌گیری شامل افزایش درآمد، افزایش مهارت کارهای مردانه، ورود زنان به عرصه کار مردان، ارتقاء قدرت پس‌انداز، مالکیت زمین و شرکت در نهادهای تصمیم‌گیرنده، مورد مقایسه قرار گرفت.

و کاهش فقر، افزایش مشارکت زنان در بازار کار، افزایش رضایت شغلی، و همچنین افزایش امید به آینده و کاهش حاملگی، افزایش ارتباطات اجتماعی، بهبود شرایط تهیه ابزارهای کشاورزی، انگیزه برای نوآوری در کشاورزان، آشنایی زنان جوان با مسائل حقوقی زمین، مشارکت زنان در بحث‌های حقوقی، بود. با توجه به معیارهای فوق گزارش‌های پروژه‌های توانمندسازی دختران نوجوان و زنان جوان موسسه آگالی (۱۳ گزارش) که در کشورهای آفریقایی اجرا شده بودند و کلیه پروژه‌های انجام شده در آمریکای جنوبی و دریای کارائیب که توسط بانک جهانی گزارش شده بودند (۱۰)

## یافته‌ها

نتایج اولیه بررسی شامل ۲۴ پروژه بود که پس از بررسی دقیق‌تر پروژه‌ها و حذف موارد غیر مرتبط، در نهایت ۲۳ پروژه پژوهشی برای بررسی نهایی انتخاب شدند. جدول پایانی نشان دهنده اطلاعات دسته‌بندی شده مربوط به مقالات مورد بررسی در این پژوهش می‌باشد. تحلیل پروژه‌ها در این جداول بر اساس جمعیت، نوع مداخله، و پیامدها آورده شده است. یافته‌های حاصل از بررسی مطالعات انجام شده در زمینه توانمندسازی اقتصادی زنان را می‌توان بدین صورت بیان نمود: ۱- به طور کلی مداخلات در زمینه توانمندسازی اقتصادی زنان به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: **دسته‌ی اول**، مداخلاتی که بر روی زنان و با هدف آموزش‌های مورد نیاز و ارتقاء وضعیت مهارت آنان انجام می‌شود. این مداخلات از طریق راهکارهایی از قبیل جلب حمایت زنان، مشاوره‌های آموزشی زنان، بررسی کلاس و دوره‌های آموزشی انجام شده است. **دسته‌ی دوم** از مداخلات که به مداخلات متمرکز بر سیستم مالی و وام دهی معروفند، به منظور توانمندسازی اقتصادی زنان در زمینه استقلال مالی و سرمایه‌گذاری بود. این مداخلات از طریق راهکارهایی از قبیل: دادن وام‌های کوچک، دادن اعتبارات مالی کوچک، وام‌های تشویقی، سرمایه‌گذاری اولیه غیرنقدی. به طور کلی، پیامد حاصل از مداخلات متمرکز بر سیستم، توانمندسازی اقتصادی در حوزه‌های خرد و کلان بود. هدف نهایی این دسته از مداخلات نیز به طور مستقیم عملیاتی کردن آموزش‌ها و مهارت‌های آموخته شده بود.

۲- نوع مداخلات: در بیش‌تر پروژه‌های مورد بررسی، مطالعات از نوع مطالعات قبل و بعد (Before/After) و در مواردی نیز، پروژه‌ها به صورت مداخله یک‌طرفه (آزمایشی) هستند. این مداخلات بر اساس سه نوع استراتژی تعریف شده انجام شد. این سه استراتژی شامل: **الف** / استراتژی مدل برابری جنسیتی **ب** / استراتژی توانمندسازی زنان در حوزه کشاورزی **ج** / استراتژی افزایش کسب درآمد زنان **د** / استراتژی فعال‌سازی بازار کار زنان

۳- فراگیران: مداخلات انجام شده بر روی زنان عمدتاً بر روی زنان مراجعه‌کننده به مراکز کارایی و خانه‌دار بود. همچنین در پناهگاه‌های محلی اسکان و نگهداری از زنان و در برخی از موارد نیز زنان مراجعه‌کننده به مراکز حقوقی رسیدگی به مشکلات خانوادگی مداخلات انجام شده متمرکز بر سیستم‌های کارایی و مالی بود. جنس مداخلات، ترکیب آموزش نظری و عملی کارایی و مشارکت‌های مالی و اقتصادی بود.

۴- محتوای آموزش: برنامه‌های آموزشی طراحی شده در مداخلات متمرکز بر زنان به صورت برپایی جلسات آموزشی مشاوره‌ای جهت جلب توجه زنان، در راستای آموزش مهارت مالی و اقتصادی بود. بسته آموزشی شامل شیوه‌های توانمند شدن در کسب وام و استفاده صحیح از وام گرفته شده بود. همچنین این بسته حاوی راه‌های ورود زنان به بازار بود. از دیگر اجزای این بسته شیوه‌های آموزش زمین‌داری و سرمایه‌گذاری بر زمین بود. در مداخلات متمرکز بر سیستم مالی و اقتصادی، برقراری کلاس‌های مدون آموزشی براساس استانداردهای بانک جهانی صورت گرفت.

۵- پیامدهای مداخله‌ی آموزشی: پیامدهای مورد انتظار در مداخلات متمرکز بر زنان شامل مواردی از قبیل توانمندسازی زنان در زمینه افزایش یافتن دانش اقتصادی، انتخاب محل مناسب برای فعالیت اقتصادی، توانایی ثبت فعالیت‌های اقتصادی (خرید و فروش)، تولید کالای بهتر، آشنایی بهتر زنان جوان با مسائل حقوقی زمین، باز شدن

حمایت‌های اجتماعی، تأخیر در باز پرداخت وام‌ها در حدود دو سوم افراد، افزایش مهارت بودجه‌بندی و برنامه‌ریزی، تلاش برای بازگشایی حساب بانکی، افزایش خودآگاهی، آگاهی در خصوص حقوق بشر. براساس یافته‌های این پژوهش ایجاد محیطی سالم برای گردهمایی زنان، یادگیری و ایجاد روابط می‌تواند چهارچوبی برای توانمندسازی اقتصادی زنان باشد.

مداخلات متمرکز بر زنان منجر به توانمند شدن زنان در انجام رفتارهای ایمن، بهبود میزان خود کارآمدی و اعتماد به نفس آنان در انجام رفتارهای مالی و اقتصادی و افزایش میزان موارد مراجعه برای دریافت خدمات مشاوره‌ای و حمایتی از مراکز ارائه‌ی خدمات مالی و اقتصادی شد. در اکثر این مطالعات نیز، مداخلات آموزشی منجر به افزایش میزان مشارکت مالی و اقتصادی در زنان مراجعه‌کننده شد. این مداخلات در بسیاری از مطالعات سبب افزایش موارد ارجاع و ارائه‌ی خدمات مشاوره‌ای و حمایتی از زنان فقیر و ناتوان نیز شد.

راه زنان به سیستم‌های حقوقی، افزایش مشارکت زنان در بحث‌های حقوقی، ارتقا قدرت تصمیم‌گیری، بهبود شرایط تهیه ابزارهای کشاورزی، انگیزه برای کشاورزان در جهت نوآوری، ارتقاء فرهنگ سازمانی کار و کسب برای زنان، استخدام بیش از ۵۰۰ هزار نفر، افزایش شغل و افزایش رضایت شغلی، و همچنین افزایش امید به آینده و کاهش حاملگی، ارتقای سطح آموزش دختران، تأخیر در ازدواج زودرس و کاهش مرگ و میر مادران باردار، درآمد بالاتر، پس‌انداز بیشتر، داشتن تعداد بیشتری حساب پس‌انداز در بانک و مزیت داشتن یک گروه برای پس‌انداز در جهت ارتقای

### بحث و نتیجه‌گیری

جمع‌بندی و تحلیل نتایج حاصل از بررسی‌ها، نشان دهنده‌ی اهمیت مداخلات با استراتژی‌های چهارگانه، (سیاست فعال کردن بازار کار، مدل برابری جنسی، فعال‌سازی حضور زنان در حوزه کشاورزی و ارتقاء توان کسب درآمد بیشتر توسط زنان) در توانمندسازی اقتصادی زنان در منطقه آمریکای جنوبی و دریای کارائیب است. اجرای استراتژی سه‌گانه (استراتژی ارائه خدمات مالی شامل: شیوه‌وام‌های کوچک، طرح پس‌انداز جوانان، آموزش دانش مالی. استراتژی اشتغال شامل: آموزش فنی و حرفه‌ای، انتقال از مدرسه به اشتغال. استراتژی مهارت‌های زندگی و حمایت اجتماعی شامل: ایجاد شبکه‌های اجتماعی و ارائه خدمات بهداشت باروری و آموزش برقرای عدالت جنسیتی.) در آفریقا از اهمیت این مداخلات حکایت داشت. مطالعات و تحقیقات انجام شده، همواره اثر بخشی و تاثیر اجرای این استراتژی‌ها را نشان داده است. این تاثیر و اثربخشی همواره به تناسب جغرافیا و حوزه‌های مختلف، متفاوت و نسبی بود.

در جاهایی که استراتژی‌ها متناسب با گروه هدف از نظر سنی و خصوصیات منطقه جغرافیایی انتخاب نشده است مانند زیمبابوه درصد کمی از افراد توانستند وام‌ها را باز پرداخت کنند و به دلیل نداشتن مدیریت کافی و عدم همراهی آموزش مهارت‌های زندگی نوجوانان ۱۶ تا ۱۹ ساله در معرض آسیب‌های اجتماعی قرار گرفتند. زیرا به دلیل ضرورت داد و ستد مجبور به رفت و آمد به سایر مناطق شدند و چون مهارت کافی در ارتباطات اجتماعی نداشتند در معرض آسیب قرار گرفتند و درصد کمی حدود ۶ درصد موفق به بازپرداخت وام‌ها شدند.

در پروژه‌هایی که علاوه بر وام‌های کوچک و اعطای کمک مالی به آموزش مهارت‌های زندگی در خصوص سایر موارد مانند بهداشت باروری و حقوق پرداخته شده است، نتایج بهتر بود. حدود دو سوم قادر به بازپرداخت وام‌ها شده و اثرات مثبت بیشتری دیده می‌شد. به نظر می‌رسد استراتژی‌های سه‌گانه در سیستم آگالی دارای کلیت کامل‌تری می‌باشد، اما بار عملیاتی آن از چهار استراتژی موجود در کشورهای آمریکای جنوبی و کارائیب کمتر است. هر هفت استراتژی، ضمن اجرای موفق در شعاع و حوزه مورد آزمون، پتانسیل اجرای بالقوه در کشورهای دیگر را دارند، اما نباید انتظار داشت که به شکل کامل پاسخگویی نیازهای زنان در آن مناطق باشند. در سطح کلان، سه استراتژی موسسه آگالی، کلیت و شمولیت لازم، برای اجرا در بیشتر نقاط دنیا را دارند، اما باید به بار عملیاتی آن‌ها افزوده شود، که این کار با چهار استراتژی مورد نظر در کشورهای آمریکای جنوبی و کارائیب قابل اجرا می‌باشد. به‌طور کلی با توجه به نتایج پروژه‌ها، بنظر می‌رسد، به نسبت سال‌های اجرای پروژه‌ها و گذشت زمان، پروژه‌ها

چنین نتایج یا تجربه‌های خروجی را به همراه داشته باشند. مثلاً تجربه توانمندسازی زنان در بخش کشاورزی و زمین فقط در کشورهای هندوراس، پرو، هائیتی و نیکاراگوا انجام شده است.

نتایج بررسی حاصل از این مطالعه مشخص نمود که با روش‌های جستجوی مورد نظر و با توجه به معیار ورود مقالات به بررسی، اثر بخشی همه پروژه‌ها در قالب مطالعه علمی بررسی نشده بود و نویسندگان ناچار بودند به گزارش‌های منتشره شده اکتفا کنند. به طور کلی، نتایج حاصل از این پژوهش مویید این نکته است که با توجه نقش پررنگ توانمندسازی اقتصادی زنان در دنیا، در کشور ما، به علت ساختار فرهنگی و اجتماعی جایگاه قابل توجهی ندارد. اما به نظر می‌رسد، نظر به جمعیت زنان کشور، بدیهی است که کشور ایران می‌تواند به تناسب متغیرهای محلی، ملی و بین‌المللی خود، این استراتژی‌ها را به کار بگیرد. این بدین معنا نمی‌باشد که ما خود، عطف به شرایط و مقتضیاتمان، به خلق استراتژی جدید دست نزنیم.

نظریه محدودیت این مطالعه در بررسی پروژه‌های انجام شده در دو قاره آفریقا و آمریکا، پیشنهاد می‌شود، در جهت استفاده بهتر و بهینه از تجربیات بیشتر در سطح بین‌المللی، اثر بخشی پروژه‌های انجام شده مورد بررسی علمی قرار گیرد و مطالعه و بررسی تکمیلی در پروژه‌های انجام شده در زمینه توانمندسازی زنان در قاره‌های آسیا (خاص) و اروپا (اروپای جنوبی) انجام شود. در همین راستا مشابه پروژه‌های انجام شده، در کشورمان انجام شود و بررسی اثر بخشی مدنظر قرار گیرد.

به سمت ترکیبی شدن و استفاده از استراتژی‌های ترکیبی که معمولاً همراه با آموزش‌های تجارت سالم، بهداشت باروری، آیدز و برابری جنسیتی، مهارت‌های زندگی می‌باشد، پیش‌رفته است. پروژه‌هایی که همراه با تقویت شبکه‌های روابط زنان و سرپرستی یک زن می‌باشد، موفق‌تر است همچنین پروژه‌هایی که در جهت توانمندسازی اجتماعی-اقتصادی بوده‌اند، (حمایت از دختران برای ادامه تحصیل تا اشتغال) اثرات جامع‌تری دارند. از نتایج این روش‌های ترکیبی می‌توان به افزایش اعتماد به نفس و ارتقاء جایگاه اقتصادی و اجتماعی زنان اشاره کرد. در مجموع باید گفت، شیوه‌های ترکیبی، مبتنی بر شرایط اجتماعی، بهتر و بیشتر منجر به توانمند شدن اقتصادی زنان جوان می‌گردد. در بسیاری از مطالعات، پس از انجام مداخله، افزایش معنی‌داری در میزان بهبودی موارد توانمندی زنان در بین گروه‌های مختلف زنان دیده شده است. تجارب شیلی، دومینکن و آرژانتین تحت استراتژی سیاست فعال کردن بازار کار، با محوریت آموزش نتایجی موثر به همراه داشته است. در استراتژی مدل برابری جنسی (GEM) شاهد تنوع روش و تاکتیک برای توانمندسازی بودیم. از جمله این روش‌ها ورود زنان به حیطه کار مردانه، طراحی ساختارهای قانونی برای برابری حقوق زنان و تلاش برای برابری‌های جنسی استراتژی توانمندسازی زنان در حوزه کشاورزی، حرکتی نو و جدید بود. انجام این استراتژی در چهار کشور هندوراس، پرو، هائیتی و نیکاراگوا، ورود زنان به عرصه مالکیت زمین را به همراه داشت. آنان ضمن آشنایی با حقوق زمین، به عرصه مالکیت زمین هم وارد شدند. برزیل، پرو و نیکاراگوا با انجام استراتژی «افزایش کسب درآمد زنان»، در انجام آن پیش‌تاز بودند. باید گفت از جمله آسیب‌های جدی این استراتژی‌ها عدم آزمون آن‌ها در دیگر مناطق جهان می‌باشد. از طرفی شاید بتوان گفت از نکات قوت این استراتژی‌ها هم می‌توان به «استقبال» قابل توجه مردم در مناطق مورد اجرا اشاره کرد. عطف به این هفت استراتژی و به تناسب جغرافیای هر کشور، بانک جهانی اقدام به مداخله با همکاری نهادهای ملی و غیر انتفاعی نمود. با دقت و توجه به هر یک از مداخلات انجام شده در کشورهای مختلف، می‌توان، به این نکته اشاره نمود که متغیر «مولفه‌های بومی» هر کشور کارکردی کلیدی در انتخاب نوع استراتژی مداخله‌گر داشته است. از بین چهار استراتژی، یک مورد از آن‌ها (GEM) به شکل موازی در چند کشور پیاده شده است. هسته مرکزی و محوری هر هفت استراتژی، خلق فرصت‌های آموزشی، بهداشتی و خدمات اجتماعی، با توجه به توانمند نمودن زنان منطقه، با ابزارهای فردی، اجتماعی و قانونی بوده است. این استراتژی‌ها با توجه به تجربه‌های انجام شده در قاره‌های آفریقا، آمریکای جنوبی و دریای کارائیب تجربه شده‌اند، و مشخص نیست در دیگر قاره‌ها،



جدول پروژه‌های انجام شده در کشورهای آفریقایی، آمریکای لاتین و حوزه دریای کارائیب

نام کشور	نام پروژه	سال اجرا	فرآیند اجرای پروژه	استراتژی‌های توانمندسازی	مشخصات گروه هدف	دستاوردها
زیمبابوه	SHAZ	۲۰۰۰	آموزش مهارت‌های زندگی در خصوص تجارت و اعطای وام های کوچک	استراتژی ارائه خدمات مالی: شیوه وام‌های کوچک	نوجوانان	۶٪ بازپرداخت وام. بروزآسیب‌های اجتماعی
کنیا	TRY	۱۹۹۸	دسترسی به وام‌های کوچک، پس‌انداز کردن، آموزش تجارت، آموزش مهارت‌های زندگی در خصوص بهداشت باروری و حقوق	استراتژی ارائه خدمات مالی: طرح پس‌انداز جوانان	نوجوانان و زنان جوان بین سنین ۱۶-۲۲	درآمد بالاتر، پس‌انداز بیشتر، افزایش تعداد حساب پس‌انداز، ارتقای حمایت‌های اجتماعی
آفریقای جنوبی	Siyakha Ninths	۲۰۱۱	افزایش دانش در زمینه: بودجه‌بندی، پس‌انداز، دسترسی به بنیادهای مالی اصول اساسی شروع یک تجارت و شناختن فعالیت‌های سالم کسب درآمد	استراتژی ارائه خدمات مالی: آموزش دانش مالی	پسران و دختران نوجوان	افزایش مهارت بودجه‌بندی و برنامه‌ریزی، تلاش برای بازگشایی حساب بانکی، افزایش خودآگاهی، آگاهی در خصوص حقوق بشر، ایدز و بهداشت، باروری و تغذیه، افزایش اعتماد به نفس در دختران و اعتماد به توانایی‌های خودشان و افزایش سطح شمول اجتماعی آن‌ها
لیبریا	EPAG	۲۰۰۸	آموزش مهارت‌های فنی و سایر خدمات و آموزش متناسب با بافت هر کشور	استراتژی اشتغال: آموزش فنی و حرفه‌ای	دختران نوجوان و زنان جوان	۵۰٪ افزایش در اشتغال ۱۱۵٪ افزایش درآمدها
رواندا	AGI	۲۰۰۸	//	//	//	//
سودان جنوبی	//	//	//	//	//	//
غنا	Camfed	۱۹۹۳-۲۰۱۰	هزینه تحصیل و امکانات لازم در جهت اتمام تحصیلات. کمک در جهت اشتغال	استراتژی اشتغال: انتقال از مدرسه به اشتغال	دختران و زنان جوان	افزایش اشتغال و درآمد
مالاوی	//	//	//	//	//	//
تانزانیا	//	//	//	//	//	//
زامبیا	//	//	//	//	//	//
زیمبابوه	//	//	//	//	//	استقلال اقتصادی، کمک به خانواده و مورد احترام بیشتر واقع شدن
نیجریه شمالی	Safe Spaces Model	۲۰۰۵	ایجاد محیطی سالم برای توسعه مهارت‌ها، ایجاد دوستی، حمایت همسالان	استراتژی مهارت‌های زندگی و حمایت اجتماعی	دختران نوجوان	ارتقای سطح آموزش دختران تأخیر در ازدواج زودرس و کاهش مرگ و میر مادران باردار
آفریقای جنوبی	IMAGE in South Africa	۲۰۰۷	ایجاد سرمایه‌گذاری‌های کوچک پیشگیری از انتقال ایدز و خشونت	سرمایه‌گذاری کوچک برای ایدز و برابری جنسیتی	زنان بزرگسال	افزایش رفاه اقتصادی و توانمندی مانند ارزش‌های خانواده، توانایی بازپرداخت بدهی‌ها و تأمین نیازهای اولیه خانواده، کاهش خشونت، افزایش سطح مراقبت‌های بهداشتی در خصوص پیشگیری از ایدز
آرژانتین	Municipal program	۲۰۰۹	افزایش مشارکت زنان در بازار کار با بهبود وضعیت خدمات شخصی	برابری جنسیت	زنان جوان بیکار	افزایش ۲۱٪ زنان جوان بیکار.
برزیل	RPRP	۲۰۰۹	افزایش دسترسی به آب و الکتریسته و افزایش مشارکت زنان	افزایش مهارت‌ها و پشتیبانی اجتماعی	زنان جوان	افزایش مشارکت و فعالیت زنان در تصمیم‌گیری و بازار، کاهش فقر
شیلی	Chile Iguana Model,	۲۰۰۷	مشارکت زنان در بازار کار	خدمات مالی	زنان ۱۵ سال به بالا	افزایش مشارکت زنان در بازار کار
دومینیک	PJE	۲۰۰۱	آموزش مهارت‌های زندگی توسط بخش خصوصی (مهارت‌های تکنیکی/تجربیات کار/مهارت‌های زندگی با تمرکز بر زنان جوان)	مهارت‌های زندگی و پشتیبانی اجتماعی	زنان جوان بیکار	افزایش استخدام، افزایش شغل و افزایش رضایت شغلی، و همچنین افزایش انتظارات آینده و کاهش حاملگی
مکزیک	GEM	۲۰۰۳	انتخاب و اجرای فرایندهای کاهش و حذف تبعیض، توصیه فرصت‌های شغلی در جهت سقف شیشه‌ای برای زنان، تعادل شغل در خانواده جلوگیری از آزارهای جنسی و تبلیغ برای فرصت برابر جنسیتی	ترکیبی و انعطاف‌پذیری	زنان میانسال و جوان	ارایه راه حل عملی برای موانع جنسیتی، ارتقاء فرهنگ سازمانی کار و کسب برای زنان، استخدام بیش از ۵۰۰ هزار نفر
نیکاراگوا	CCT	۲۰۰۶	طراحی، اجرا و مداخله در مسایل زنان روستایی	خدمات مالی	زنان جوان	افزایش ارتباطات اجتماعی و افزایش مشارکت زنان
برو	RBI	۲۰۰۸	راه‌اندازی مغازه‌های کوچک با تولیدات اندک و سرمایه‌های کوچک	ترکیبی (خدمات مال و افزایش مهارت‌ها)	زنان و زنان جوان	افزایش دانش اقتصادی، انتخاب محل مناسب برای فعالیت اقتصادی، توانایی ثبت فعالیت‌های اقتصادی، تولید کالای بهتر
هندوراس	PATH	۲۰۰۳-۲۰۱۱	دادن زمین به زنان، آموزش برای استفاده از زمین، گسترش دانش زنان برای مسائل حقوقی زمین	افزایش مهارت‌های زندگی و پشتیبانی اجتماعی	زنان و مردان جوان روستایی	آشنایی با مسائل حقوقی زمین، راهیابی به سیستم‌های حقوقی، مشارکت زنان در بحث‌های حقوقی
نیکاراگوا	PRODEP	۲۰۰۳	تهیه یک فرمت قانونی و هدفمند برای برنامه‌ریزی در حوزه زمین با مشارکت زنان	افزایش مشارکت مستقیم زنان در عنوان بندی و تداوم فرآیندها	زنان روستایی	افزایش دانش و آگاهی در بیش از ۵۰٪ زنان، ارتقا قدرت تصمیم‌گیری
هائیتی	Reseat ½	۲۰۰۹	تشکیل سرمایه اجتماعی نوآوری تکنولوژی/آموزش مهارت‌های تکنیکی	آموزش مهارت، پشتیبانی اجتماعی	زنان و مردان روستایی	بهبود شرایط تهیه ابزارهای کشاورزی، انگیزه نوآوری

## References:

- ABDUL RASHID KHAN & ZAINAB BIBI (2011) "WOMEN'S SOCIO-ECONOMIC EMPOWERMENT THROUGH PARTICIPATORY". Pakistan Economic and Social Review Volume 49, No. 1
- Austrian, K (2012). "Girls' Leadership and Mentoring". The Population Council and the UN Adolescent Girls Task Force.
- Assad, M & Bruce, J (1997). "Empowering the next generation: Girls of the Maqattam Garbage Settlement". Population Council. 19.
- Amin, S (2011). "Enhancing the benefits of girls' livelihood initiatives Promoting healthy, safe and productive transitions to adulthood". 17. The Population Council, Inc.
- Amin, S et all (1998). "Transition to adulthood of female garment-factory workers in Bangladesh". Studies in Family Planning. 29(2): 185-200.
- Ashburn, K & Warner, A (2010). "Can Economic Empowerment Reduce Vulnerability of Girls and Young Women to HIV?". International Center for Research on Women.
- Bowden, S& O. Zoe (1997). "Gender and Empowerment: Definition Approaches and Implication for Policy". Institute of Development Studies, Briton: 3-5.
- Bandiera, et all (2012). "Empowering Adolescent Girls: Evidence from a Randomized Control Trial in Uganda". <http://econ.lse.ac.uk>.
- Booz & Company (2012). "Empowering the Third Billion: Women and the World of Work in 2012".
- "Coalition for Adolescent Girls" (2013). <http://coalitionforadolescentgirls.org>.
- Chide, Garcia-Verdi& Muñoz-Bordet (2011). See also Genders tats database <http://go.worldbank.org>.
- "Chile Country Gender Assessment, Expanding Women's Work Choices to Enhance Chile's Economic Potential" (2007). World Bank [www.agaliprogram.org](http://www.agaliprogram.org).
- Constantina, S. R (1990). "Women groups: Underutilized grass-roots institutions". The Long-Term Perspective Study of Sub-Saharan Africa, Volume 3.
- Deere, Carmen Diana et all (2009). "Work and Family: Latin American Women in Search of a New Balance." the 2009 Congress of the Latin American Studies Association.
- Deere, Carmen Diana & Magdalena Leon(2003). "The Gender Asset Gap: Land in Latin America." World Development 3 (6): 925-947.
- Deininger, Klaus & J. S. Chamorro (2002). "Investment and Income Effects of Land Regularization". The Case of Nicaragua. Policy Research Working Paper 2752, World Bank.
- Drago, Francesco (2008). "Self-Esteem and Earnings." IZA Discussion Paper 3577, Bonn.
- Esther, Duplo (2011) "Women Empowerment and Economic Development" Journal of Economic Literature 2012, 50(4): 1051-1079 .<http://dx.doi.org> .
- "Empowering Girls with Economic Assets" (2013). [www.girleffect.org](http://www.girleffect.org).
- Golan, AM (2011) "Understanding measuring women's economic empowerment: Definition, Framework and Indicators" . International Center for Research on Women. [www.icrw.org](http://www.icrw.org) .
- The Effect of Women's Economic Power in Latin America and the Caribbean (2011) .World Bank.
- "The Gender Equity Model-Setting International Standards." (2011 ) World Bank. <http://go.worldbank.org>.
- "Gender Equality and Development" (2011). World Development Report 2012.
- "Gender in Bolivian Production: Reducing Differences in Formality and Productivity of Firms" (2008). World Bank
- "Gender Equality as Smart Economics: A World Bank Group Gender Action Plan" (2006). World Bank. <http://siteresources.worldbank.org>
- Hall & Partings (2006) "for Action: FY12-FY14." The World Bank. <http://siteresources.worldbank.org>
- Moreno, M, et all(2012). " Detecting Gender and Racial Discrimination in Hiring Through Monitoring Intermediation Services: The Case of Selected Occupations in Metropolitan Lima, Peru". World Development, 40(2): 315-328.
- "Macro- and Micro-Entrepreneurs in Peru" ( 2011 ) .<http://go.worldbank.org>
- Robinson, Jonathan (2011). "Limited Insurance within the Household: Evidence from a Field Experiment in Kenya." Munich Personal Repack Archive: 30842.
- 30.String, S, & Mickiewicz, T (2011). "Institutions and female entrepreneurship". Small Business Economics, 37(4): 397-415.
- "The MMR is 190 per 100,000 live births in Bolivia, 110 in Ecuador, 120 in Guatemala, 130 in Suriname, 150 in Dominican Republic, 280 in Guyana and 350 in Haiti". World Bank Genders tats database.
- Women's Economic Opportunities in the Formal Private Sector in Latin America and the Caribbean, A Focus on Entrepreneurship (2010). World Bank